

Intentieverklaring Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater tussen overheden, maatschappelijke organisaties en kennisinstututen

Te ondertekenen tijdens de Delta-aanpak conferentie op 16 november 2016

Aanleiding

De waterkwaliteit is in grote delen van het land de afgelopen jaren duidelijk verbeterd, maar onvoldoende om alle doelen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) te halen en onze ambities waar te maken. Er is dus meer actie nodig. Daarom geven overheden, maatschappelijke organisaties en kennisinstututen met de Delta-aanpak een stevige impuls aan de verbetering van de waterkwaliteit.

Er zijn in de afgelopen jaren veel inrichtingsmaatregelen uitgevoerd ten behoeve van de waterkwaliteit. Het 5^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn (2014-2017) en eerdere actieprogramma's leiden tot verbeteringen. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) geeft aan dat het oppervlaktewater nu meestal van voldoende kwaliteit is voor veel gebruiksfuncties, zoals de drinkwaterproductie, zwemmen en andere vormen van waterrecreatie. Maar het PBL heeft in de laatste analyse ook geconstateerd dat het huidige maatregelenpakket in veel wateren nog onvoldoende is om alle waterkwaliteitsdoelen te halen.

De dalende trends voor stikstof en fosfor op meetlocaties in landbouwgebieden over de periode 2011-2014 zetten niet overal door, op sommige plekken stagneert het of is er zelfs sprake van een toename van de concentraties zoals in delen van Noord Nederland.

Op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen is er een verbod in werking op het professioneel gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op verhardingen. Verder zijn afspraken gemaakt met de glastuinbouw die leiden tot een wettelijke verplichting tot het zuiveren van afvalwater. Op dit moment worden normoverschrijdingen nog regelmatig waargenomen, die incidenteel leiden tot innamestops voor de drinkwatervoorziening.

Voor nieuwe stoffen in het water, zoals medicijnresten, zijn er nauwelijks doelen. De verwachting is dat het gebruik en daarmee de aanwezigheid in water van deze stoffen alleen maar zal toenemen door de vergrijzing. Met klimaatverandering neemt het risico op hoge concentraties toe als gevolg van lagere afvoeren.

Ook de opgave voor de zoetwatervoorziening neemt toe door klimaatverandering. Hieraan geeft het Deltaprogramma Zoetwater op nationaal en regionaal niveau een stevige invulling. Wel kan een betere verbinding met waterkwaliteit in sommige gebieden meerwaarde opleveren en vereist de aanpak van verdroging van natuurgebieden aandacht.

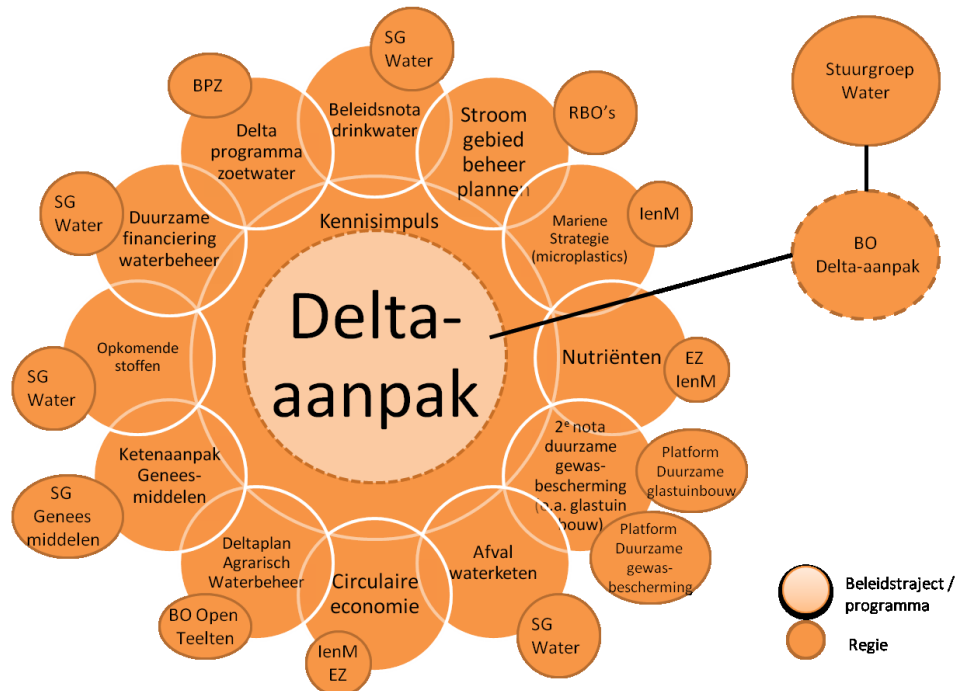
Alle partners hechten groot belang aan het realiseren van een goede waterkwaliteit en de doelen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en zijn zich bewust van nieuwe opgaven voor de waterkwaliteit. Met de Delta-aanpak wordt bestuurlijke focus aangebracht in het waterkwaliteitsdossier. Het beperken en tegengaan van nutriënten/mest, gewasbeschermingsmiddelen en medicijnresten in het grond- en oppervlaktewater zijn daarbij als prioriteiten benoemd.

Aanpak

Met de Delta-aanpak werken alle partners gezamenlijk aan de overkoepelende ambitie voor voldoende chemisch schoon en ecologisch gezond water voor duurzaam gebruik. Met deze programmatische aanpak sturen de partijen op de samenhang en voortgang van lopende (deel)trajecten op het gebied van waterkwaliteit, drinkwater en zoetwater en geven waar nodig een extra impuls. Dit is verbeeld als bloembladen in de figuur.

Met het ondertekenen van deze intentieverklaring nemen de partijen de verantwoordelijkheid op zich voor het nemen van maatregelen ten behoeve van een betere waterkwaliteit en committeren zij zich aan een gezamenlijke aanpak. Daarbij blijven partijen zelf verantwoordelijk voor hun eigen traject, van regionaal tot internationaal, en houden ook de eigen bestuurlijke aansturing. Jaarlijks wordt gemonitord of de afgesproken acties uitgevoerd zijn en wordt bezien of een verschuiving van de focus en prioriteiten nodig is. De Delta-aanpak werkt aan de hand van de vier A's: Analyse, Ambitie, Alliantie en Actie. De inhoudelijke prioritering en uitwerking aan de hand van deze stappen

is bepaald in een groot aantal bijeenkomsten met alle partners. Voor de drie prioriteiten nutriënten/mest, gewasbeschermingsmiddelen en medicijnresten is gezamenlijk geformuleerd welke lopende en extra acties belangrijk zijn en wat daarbij de ambities en de allianties zouden moeten zijn. Naast deze prioriteiten is specifiek aandacht nodig voor de waterkwaliteit van de grote wateren, zoals het IJsselmeer, en voor water als bron voor drinkwater.

Partners

Alle partners in de Stuurgroep Water (IenM, EZ, RWS, Unie van Waterschappen, IPO, VNG, Vewin en de Regionale Bestuurlijk Overleggen) hebben de aanpak en de inhoudelijke uitwerking omarmd. De Tweede Kamer heeft op 16 juni 2016 in het Algemeen Overleg Water steun uitgesproken voor de invulling van de Delta-aanpak. De Kamer heeft via enkele moties het belang benadrukt van eenduidige basisinformatie op het gebied van nutriënten, bijvoorbeeld voor de natuurlijke achtergrondbelasting. Een aanpak met een gezamenlijke kennisbasis, zoals met het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL), kan behulpzaam zijn bij de verdere uitwerking van de Delta-aanpak. De kennisinstututen zetten zich vanuit een intensieve samenwerking in voor de Delta-aanpak, zodat de gezamenlijke kennisbasis wordt gelegd en benut. Dit sluit aan bij het Advies Waterkwaliteit van de Adviescommissie Water van 19 mei 2016. Ook de maatschappelijke organisaties hebben mede met hun eigen acties steun uitgesproken voor de Delta-aanpak via het Overleg IenM op 29 september.

Belangrijke acties

De Delta-aanpak is uitgewerkt in de vorm van een actietabel. Hierin zijn naast concrete acties die direct geïmplementeerd kunnen worden, ook acties opgenomen voor een gedegen analyse, waarin de wensen van de Tweede Kamer meegenomen worden. Bij de gezamenlijke analyse ligt het accent eerst op nadere regionale uitwerking (2017-2018) en daarna op een integrale landelijke analyse (2019). Daarbij wordt ook gekeken naar de effecten en kosteneffectiviteit van reeds uitgevoerde en mogelijke maatregelen. De regio's denken mee om te bepalen op welke manier er nationaal steun kan worden gegeven aan regionaal maatwerk. Het kan gaan om nieuwe regionale instrumenten en het maken van afspraken, zowel landelijk als regionaal.

Voor het overzicht worden hieronder per prioriteit de (bestuurlijke) analyse van de huidige situatie en enkele belangrijke acties kort benoemd. Een compleet overzicht is opgenomen in de actietabel. De selectie van acties die in deze tabel staan is het resultaat van het dit jaar gezamenlijk doorlopen prioriteringsproces. De actietabel is een 'levende' actielijst die na ondertekening verder aangevuld en op onderdelen nader uitgewerkt kan worden. Een uitgebreide analyse per prioriteit is

opgenomen in de Waterbrief van 8 juni 2016 aan de Tweede Kamer.

Nutriënten

In de huidige situatie voldoet ongeveer 50% van de oppervlaktewaterlichamen en van het grondwater aan de norm voor fosfor en voor stikstof. De prognoses voor 2027 zijn uiteenlopend. De trends tot en met 2014 dalen op de meeste plaatsen, maar op sommige plekken stagneert het of is er zelfs sprake van een toename van de concentraties. Belangrijke acties:

- Evaluatie mestwetgeving. De mestwetgeving wordt dit jaar geëvalueerd, waarbij KRW doelen worden meegenomen. De resultaten van deze evaluatie en van de vierjaarlijkse Nitraatrapportage aan de Europese Commissie verschaffen bouwstenen voor het (voorgeschreven) nieuwe (zesde) Actieprogramma Nitraatrichtlijn (2018-2021) en de onderhandelingen met de Europese Commissie over een derogatie. Concreet houdt dit in dat een nieuw maatregelpakket gebaseerd op de uitkomsten van deze rapportages gericht is op doelbereik van de Nitraatrichtlijn én bijdraagt aan de doelen van de KRW, waaronder die voor drinkwater.
- Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW). De diffuse belasting vanuit de landbouw is een belangrijke bron van waterverontreiniging. Zowel voor de landbouw als voor andere bronnen is regionaal maatwerk om verontreiniging te voorkomen belangrijk; de opgave en de oplossing verschilt per regio. Het DAW, geïnitieerd door de landbouwsector zelf, biedt handvatten voor regionaal maatwerk, maar lijkt op dit moment nog te vrijblijvend en in beperkte mate bij te dragen aan het oplossen van de regionale waterkwaliteitsopgave. Met de Delta-aanpak geven partijen gezamenlijk een extra impuls aan het DAW. Hierbij zijn van belang de financiering, het delen van goede voorbeelden en concrete resultaatafspraken.

Gewasbeschermingsmiddelen

In circa de helft van de meetpunten in kleine oppervlaktewateren komen overschrijdingen voor, zeker in gebieden met veel glastuinbouw. Voor drinkwater geldt dat in 80% van de oppervlaktewaterwinningen de normen voor een of meer gewasbeschermingsmiddelen worden overschreden. Voor grondwaterwinningen geldt dat ca. 50 winningen (ongeveer een kwart) een (dreigend) probleem kennen. Belangrijke acties:

- Uitvoering nationale beleidsnota Gezonde Groei, Duurzame Oogst. Het lopende beleid heeft een hoge ambitie. Het is van belang dat de gemaakte afspraken na worden gekomen. Bovendien gaat het Rijk alvast samen met betrokken sectoren nadenken over maatregelen in het geval de tussendoelen in 2018 (het moment van de geplande tussenevaluatie) niet gehaald worden.
- Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW), zoals ook beschreven bij nutriënten.
- Naleving en handhaving. Om het naleefgedrag van ondernemers te verbeteren streven partijen naar de optimale combinatie van de zogenaamde 'wortel en de stok'. Via een gezamenlijk onderzoek onder leiding van de Unie van Waterschappen wordt gekeken naar de drijfveren voor niet-naleving, met als doel om naast de koplopers ook het peloton mee te krijgen. Als het gaat om de notoire overtreders is inzet op handhaving relevant. Optimaliseren van de samenwerking tussen handhavende partijen (zoals Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, waterschappen, RWS) is voor versterking van de handhaving van belang.

Medicijnresten

Naar schatting wordt in Nederland per jaar minstens 140 ton geneesmiddelresten via de rioolwaterzuivering op het oppervlaktewater geloosd. Dit zijn biologisch actieve stoffen. De hoeveelheid geneesmiddelen is beduidend groter dan de hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen die in het oppervlaktewater terecht komt (17 ton). In Nederland wordt de veilige concentratie in oppervlaktewater voor een aantal geneesmiddelen overschreden. Uit het rapport 'Geneesmiddelen en Waterkwaliteit' van het RIVM van 7 oktober 2016 blijkt dat er aanleiding is tot zorg over de effecten van geneesmiddelen op de waterkwaliteit. Naar verwachting groeit het probleem van geneesmiddelen in water in de toekomst door vergrijzing en klimaatverandering.

De bronaanpak blijft belangrijk in de aanpak van medicijnresten in water, maar ook zuivering zal

een onderdeel van de aanpak zijn. Belangrijke acties:

- Ketenaanpak. Overheden, de drinkwatersector en andere stakeholders werken aan de "Ketenaanpak medicijnresten uit water" die vanaf 2018 tot een uitvoeringsprogramma zal leiden. Bij 'ontwikkeling & toelating' is openbaarheid en toegankelijkheid van milieugegevens van geneesmiddelen cruciaal, bij voorkeur te regelen op Europees niveau. Bij 'voorschrijven & gebruik' is de bewustwording bij de zorgsector en consumenten over de effecten van geneesmiddelen op waterkwaliteit belangrijk. Bij 'afval & zuivering' is extra zuivering bij RWZI's naar verwachting uiteindelijk nodig.
- Zuivering. Waterschappen, drinkwatersector en andere relevante partijen onderzoeken kosteneffectieve methoden om medicijnresten vergaand te verwijderen bij (afval)waterzuiveringsinstallaties, onder andere met praktijkproeven. Effectiviteit, meekoppeling zuivering van andere probleemstoffen, kosten en de financiering zijn van belang. Deze kennis wordt gebruikt bij de besluitvorming rond de aanpak van 'hotspots'. Zuivering bij specifieke grote bronnen zoals ziekenhuizen, kan daar een onderdeel van zijn. Ook kunnen we leren van andere landen waar extra zuivering op de RWZI's al wordt toegepast.

Grote wateren

Dijken en dammen, inpoldering, peilbeheer en vaargeulverruiming houden Nederland veilig, leefbaar en economisch vitaal. Keerzijde is dat zij de grote wateren sterk veranderden. Dat kan leiden tot zuurstofloosheid, hogere troebelheid en erosie van oevers en zandplaten. Inrichting van de grote wateren is onderwerp van het KRW-programma. Grote systeemingrepen worden niet gezien als een Europese verplichting, maar hier ligt wel een opgave omdat de problematiek van de grote wateren het bereiken van de KRW- en Natura 2000-doelen op termijn belemmert. Dat heeft ook zijn weerslag op het economisch gebruik. Financieel is de opgave echter grotendeels nog ongedekt. Belangrijke acties:

- Rijk en regio werken financieringsconstructies uit voor een gefaseerde uitvoering van de concept Rijksstructuurvisie Grevelingen Volkerak-Zoommeer (in samenhang met zoetwatermaatregelen Zuidwestelijke Delta).
- Realisatie van proefprojecten zoals de Markerwadden of kleirijperij in de Eems-Dollard. Rijk en regio monitoren en evalueren die proeven, werken verdere uitrol uit, kijken welke belangen er spelen en bezien hoe die belangen bij de financiering worden betrokken.

Bronnen voor drinkwater

Voor het terugdringen van emissies naar grond- en oppervlaktewaterwinningen voor de drinkwatervoorziening zijn soms specifieke maatregelen nodig. Deze worden zoveel mogelijk meegenomen in de eerder genoemde prioriteiten. Belangrijke aanvullende acties:

- Kwaliteitsverbetering van gebiedsdossiers en bijbehorende uitvoeringsprogramma's.
- Het ruimtelijke beschermingsbeleid.
- Structurele aanpak van opkomende, niet genormeerde stoffen.

Kennisimpuls

De kennisinstellingen Deltares, KWR, Alterra en RIVM (afgestemd met PBL, STOWA en WVL) verstevigen de samenwerking met een overeenkomst en verbinden kennis voor chemisch schoon en ecologisch gezond water. Het combineren van kennis leidt tot efficiënte oplossingen op landelijk, regionaal en bedrijfsniveau voor oppervlaktewater en grondwater. De kennisinstellingen gaan bestaande kennis doelmatig ontsluiten, inzichtelijk maken en sneller toepasbaar maken. Vanuit hun gemeenschappelijke kennisbasis maken ze eenduidige analyses van nationale en regionale opgaven; vergroten ze het waterbewustzijn en leren de sectoren van elkaar. De kennisinstellingen duiden win-win scenario's die zowel een rendabel economisch en maatschappelijk gebruik van water, als een betere waterkwaliteit en gezonder leefmilieu opleveren. De kennisinstellingen richten zich gezamenlijk op de vragen, waarbij ze middelen combineren, gericht inzetten en samen met rijk en regio's aanvullende middelen zoeken. De focus ligt op nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en opkomende problemen, zoals resten van geneesmiddelen en plastics. De kennisimpuls gaat doorbraken in Nederland creëren op de korte en op de lange

termijn, en de internationale positie van de Nederlandse waterkennis versterken. De instellingen werken nauw samen met regio en rijk, in coalitie met bedrijven in diverse sectoren, overheden en burgers.

Waterkwaliteit brede acties

In de actietabel is een aantal, grotendeels lopende, acties opgenomen voor de 'bloembladen' Stroomgebiedbeheerplannen, Deltaprogramma Zoetwater en Microplastics. Daarnaast zetten maatschappelijke organisaties zich in om de waterkwaliteit in de breedte te verbeteren, ook deze acties staan opgenomen in de tabel.

Richting een nieuw Bestuursakkoord Water

Deze intentieverklaring is stap 1 op weg naar stap 2: een nieuw Bestuursakkoord Water (BAW) met (onder meer) afspraken over waterkwaliteit. Naar verwachting kan een nieuw BAW rond eind 2017 met het nieuwe kabinet ondertekend worden. Daarin zijn dan ook financiële afspraken te maken. Tegen die tijd zijn de resultaten van nadere analyses bekend, zoals de Evaluatie Mestwetgeving en de analyses voor de Delta-aanpak. Mede op basis van de verwachte effecten is dit om te zetten in concretere (uitvoerings)maatregelen. Het tijdspad kan er dan als volgt uitzien:

- 16 november 2016: ondertekening Intentieverklaring Delta-aanpak
- Vanaf 16 november: uitvoeren acties Delta-aanpak en zicht krijgen op nadere concretisering en meer SMART maken van (uitvoerings)acties, waarbij naast de 'wortel' ook de 'stok' nadrukkelijk de aandacht heeft
- Zomer 2017: nieuw regeerakkoord met zicht op nieuwe ambities en financiën waterkwaliteit
- Najaar 2017: uitwerking afspraken in de vorm van een nieuw BAW
- Eind 2017: ondertekening nieuw BAW

Verantwoordelijkheden

De realisatie van de doelen is een gezamenlijke verantwoordelijkheid is, waarbij ieder een eigen rol heeft. Die rollen zijn formeel vastgelegd in de Waterwet en de onderliggende besluiten. Dit is bij de vaststelling van het besluit over de doelen van de KRW ook uitgebreid in de Tweede Kamer toegelicht. Vervolgens zijn de verantwoordelijkheden steeds beschreven in de teksten die ten grondslag liggen aan de Stroomgebiedbeheerplannen. Bijvoorbeeld in het Werkprogramma Stroomgebiedbeheerplannen¹ en het nationaal kader, waarmee de Stuurgroep Water in december 2012 heeft ingestemd. In paragraaf 5.3 van het Werkprogramma zijn de taken en verantwoordelijkheden van alle bestuurslagen (Rijk, RWS, provincies, waterschappen en gemeenten) beschreven. De Delta-aanpak bouwt hier op voort. Waar nodig kunnen partijen richting het nieuwe BAW gezamenlijk nog meer helderheid geven op de punten waar er nog onduidelijkheden zijn.

Werkwijze

Gezamenlijke ambitie, gezamenlijke verantwoordelijkheid

Het lopende beleid is het vertrekpunt van de Delta-aanpak, het gaat onder andere over de Stroomgebiedbeheerplannen 2016-2021 van de Kaderrichtlijn Water, het vijfde Actieprogramma Nitraatrichtlijn en de tweede Nota duurzame gewasbescherming 'Gezonde groei, duurzame oogst'. Het gaat ook om de borging van de uitvoering van het Deltaplan Zoetwater door vijf convenanten. Met de Delta-aanpak zetten partijen zich, vanuit hun eigen taken en verantwoordelijkheden, in voor een verbetering van de waterkwaliteit. Hierbij is iedereen verantwoordelijk voor zijn 'eigen' acties, en zijn partijen gezamenlijk verantwoordelijk voor het geheel. Partijen moeten samen kijken wat effectieve maatregelen kunnen zijn en wie welke instrumenten daarvoor doelmatig kan inzetten. Voor een gebiedsgerichte aanpak dienen zowel regio als rijk meer dan nu inzet te leveren. Het gaat erom de juiste mix te vinden. Het gaat hierbij niet alleen om de prioriteiten, ook de voortgang bij thema's als microplastics en opkomende stoffen wordt beschouwd.

---

¹ http://www.helpdeskwater.nl/publish/pages/29812/krw_werkprogramma_2012.pdf

Trekkers en allianties

De volledige breedte van de Delta-aanpak is uitgewerkt in de actietabel. Hierin staan alle acties die onderdeel uitmaken van deze intentieverklaring. Bij elke actie staat aangegeven welke partij trekker is en welke samenwerkende partijen bijdragen aan de alliantie.

De trekker van een actie spant zich in om de concrete actie of nadere analyse binnen de daarvoor afgesproken termijn te realiseren. Om dit te bereiken betreft de trekker de partijen in de alliantie. Partijen die steun geven aan deze intentieverklaring, spreken hiermee de intentie uit in de alliantie bij te dragen aan het uitvoeren van de actie.

Aansturing

De Stuurgroep Water is verantwoordelijk voor de aansturing en het tijdig bijsturen van de Delta-aanpak. De Stuurgroep Water wordt voorbereid door het Bestuurlijk Overleg Delta-aanpak. Hierin zijn de ministeries IenM en EZ, UvW, IPO, VNG, RBO's, de Zoetwaterregio's en de Vewin vertegenwoordigd. Een kernteam met deze betrokken partijen ondersteunt daarbij.

Via het OIM en de RBO's worden de maatschappelijke partijen (partijen die niet vertegenwoordigd zijn via de Stuurgroep Water) bij de Delta-aanpak als geheel betrokken. Bekeken zal worden of en hoe de maatschappelijke partijen te betrekken zijn bij het Bestuurlijk Overleg Delta-aanpak, waarbij het Bestuurlijk Platform Zoetwater als inspirerend voorbeeld kan worden gebruikt.

Voortgang en monitoring

De Stuurgroep Water agendaert elke vergadering de voortgang van de uitvoering van de actietabel. Jaarlijks wordt gemonitord of de afgesproken acties uitgevoerd zijn en wordt bezien of een verschuiving van de focus en prioriteiten nodig is. Het eerste monitoringsmoment zal worden gekoppeld aan het traject richting een nieuw Bestuursakkoord water. Bij de monitoring wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande monitoringscycli uit de 'bloembladen'. Op basis van deze informatie houdt het kernteam een geactualiseerde tabel bij. Deze zal worden geagendeerd in de Stuurgroep Water en het OIM.

Beschrijving samenwerkingsverbanden

Bestuurlijk Overleg Delta-aanpak

- Het nationale Bestuurlijk Overleg Delta-aanpak dat wordt gevormd door bestuurlijke vertegenwoordigers van alle zoetwaterregio's, RBO's, IPO, UvW, VNG, de Vewin en de ministeries IenM en EZ.

OIM

- Overlegorgaan Infrastructuur en Milieu, waarin (vertegenwoordigers van) de minister en staatssecretaris overleg voeren met betrokken maatschappelijke organisaties over beleidsvoornemens op het gebied van infrastructuur en milieu. Het overleg is gebaseerd op de Wet overleg infrastructuur en milieu.

RBO's

- Regionaal Bestuurlijke Overleggen van de (deel)stroomgebieden Rijn-Noord/Nedereems, Rijn-Oost, Rijn-West, Maas en Schelde ten behoeve van de uitvoering van de Europese Kaderrichtlijn Water. Het betreft samenwerkingsverbanden van provincies, waterschappen, gemeenten en Rijk, waarbij in veel regio's ook drinkwaterbedrijven en gebruikers/maatschappelijke organisaties zijn betrokken.

Stuurgroep Water

- Bestuurlijk overleg onder leiding van de minister van Infrastructuur en Milieu met vertegenwoordigers van IenM, EZ, BZK, IPO, UvW, VNG, RBO's, Vewin.

Zoetwaterregio's

- Het landelijke deelprogramma Zoetwater van het Deltaprogramma kent zeven zoetwaterregio's: West, Hoge Zandgronden Oost, Hoge Zandgronden Zuid, Noord/IJsselmeergebied, Rivierengebied, Zuidwestelijke Delta en het Hoofdwatersysteem.

De volgende partijen zullen de Intentieverklaring tekenen op 16 november 2016:

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Ministerie van Economische Zaken

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

IPO

Unie van Waterschappen

VNG

RBO Rijn-Oost

RBO Rijn-West

RBO Schelde

RBO Maas

RBO Noord/Nedereems

Vewin

LTO

VEMW

Nefyto

Natuurmonumenten

Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen

KNMP

Stichting Waterrecreatie

Deltares, mede namens: RIVM, KWR, Alterra

De volgende partijen geven steun aan de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater:

Milieu Platform Zorg (MPZ)

Instituut voor Verantwoord Medicijngebruik (IVM)

Radboudumc

Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG)

FIDIN

BOGIN

HISWA Vereniging

STOWA

Planbureau voor de Leefomgeving

Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur (KAVB)

College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb)

Staatsbosbeheer

Blauwe Hart

LandschappenNL

VNCI incl. Meststoffen Nederland

Actietabel Delta-aanpak waterkwaliteit en zoetwater

Nr	Wat (actie) nieuw	Wie (alliantie); vet is trekker	Wanneer
Programma Delta-aanpak waterkwaliteit en zoetwater			
da1	Coördineren proces Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater	lenM, alle partijen	2016-2021
da2	Volgen van de voortgang van de acties in de actietabel en jaarlijkse voortgangsrapportage aan de Kamer	lenM, alle partijen	2016-2021
da3	Focus aanbrengen in opdrachten/geldstromen voor het primaire proces van lenM en meer richten op de prioritaire onderwerpen voor waterkwaliteit	lenM	2016-2017
prioriteit: Mest en nutriënten			
<i>In de huidige situatie voldoet ongeveer 50% van de oppervlaktewaterlichamen en van het grondwater aan de norm voor fosfor en voor stikstof. De prognoses voor 2027 zijn regionaal uiteenlopend. De trends tot en met 2014 dalen op de meeste plaatsen, maar op sommige plekken stagneert het of is er zelfs sprake van een toename van de concentraties.</i>			
mn1	Uitvoeren Evaluatie Meststoffenwet en opstellen maatregelenpakket voor het 6 ^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn (mede op basis van de nitraatrapportage 2016), gericht op doelbereik Nitraatrichtlijn en dat bijdraagt aan de doelen van de KRW (waaronder de doelen voor drinkwater). Naast landsbrede maatregelen kunnen ook regionale maatregelen worden opgenomen	EZ, lenM, RBO's, UvW, IPO	2016-2017
mn2	Uitvoeren van regionale analyses naar verschillen in nutriëntenproblematiek als basis voor nationale analyse en delen van de resultaten met de maatschappelijke partners	RBO's, lenM, EZ, waterschappen, provincies	2016-2018
mn3	Uitvoeren integrale landelijke analyse met gebruik van (geregionaliseerde) maatregelenpakketten en doorrekenen doelbereik en maatschappelijke consequenties	lenM + RBO's, waterschappen, provincies, EZ	2018-2019
mn4	Verbinden algemene conclusies aan de haalbaarheid van de KRW-doelen (termijn en doelniveau) aan de hand van de evaluatie voorlopige maatregelenpakket KaderRichtlijn Water met aandacht voor kosten en baten	lenM, EZ, RBO's, waterschappen, provincies	2018-2019
mn5	Opstellen mogelijke (geregionaliseerde) maatregelenpakketten (maatregelen Rijk en regio) gericht op het bereiken van KRW doelen	RBO's + lenM, EZ, waterschappen, provincies	2018-2019
mn6	In bepaalde gebieden nutriëntnormen voor oppervlaktewater corrigeren voor natuurlijke achtergrondbelasting of niet-beïnvloedbare nutriëntconcentraties	RBO-West	2016-2021
mn7	DAW aanpak uitrollen naar de grote groep agrarische ondernemers met behulp van extra ambassadeurs en voorbeeldboeren als extra stimulans, met aandacht voor zowel water als bodem, en gebruik makend van beschikbare tools, zoals de maatregelen uit de BOOT-lijst. Afrekenbare resultaten afspreken en deze monitoren in het BOOT (zie ook gb3)	LTO, agrariërs, waterschappen, provincies, lenM, EZ, Vewin, KAVB	2016-2021
mn7a	Nadrukkelijker RBO's en andere bestaande overlegtafels (zoals in Rijn-West) benutten om alle relevante partijen beter bij DAW te betrekken	RBO's, LTO, KAVB, waterschappen	2016-2017

mn10	In beeld brengen van knelpunten en mogelijkheden voor versnelling van de inzet van POP3 subsidiegelden, ook voor integrale projecten. Hierbij wordt de landbouwsector betrokken.	provincies, RVO, LTO waterschappen, RBO's, KAVB	2016-2020
mn11	Vermindering van erfafspoeling stimuleren door bewustwording bij boeren, geholpen door toepassing van de erf-emissiescan en stimuleren uitvoering geadviseerde maatregelen (voorbeeldproject DAW)	LTO, agrariërs, waterschappen, KAVB	2016->
mn13	Verkennen of agrarische ondernemers via erfbetreders (aanbieders, afnemers etc) tot aanpassingen in bedrijfsvoering zijn te bewegen om nadelige effecten op waterkwaliteit te verminderen (mest, gewasbeschermingsmiddelen). Goede voorbeelden zijn: 'Gouwe Wiericke', 'Proeftuin Natura 2000', 'Schoon erf Schone sloot'	EZ + lenM	2016-2017
mn14	Stimuleren van agrariërs om in grondwaterbeschermingsgebieden minder of nauwkeuriger (bufferzones) meststoffen te gebruiken, zoals in voorbeeldprojecten 'Duurzaam Schoon Grondwater' (DSG) en 'Boeren voor Drinkwater'	Vewin, drinkwaterbedrijven, LTO, provincies	2016 ->
mn15	Agrariërs stimuleren om de BedrijfsWaterWijzer van project 'Koeien en Kansen' toe te passen, of bedrijfswaterplannen op te stellen met aandacht voor waterkwaliteit en waar mogelijk natuurvriendelijk slootbeheer	LTO, waterschappen, drinkwaterbedrijven, UvW, EZ	2017
mn17	Onderzoek naar de effecten van mestgebruik op drinkwaterwinningen	lenM, EZ, Vewin, provincies, LTO	eind 2016
mn18	Inzetten op draagvlak voor mestverwerking als onderdeel van een integrale benadering van de mestproblemen	EZ, lenM, VNG, provincies	2016->
mn19	Uitrollen van het ontwikkelde toetsingskader vergunningverlening voor lozingen mestverwerkingsinstallaties, in afstemming met de werkgroep, die een breder toetsingskader (inclusief ruimtelijk aspect) uitwerkt	lenM, EZ, waterschappen, provincies, gemeenten, UvW	2016-2017
mn20	(Inzetten op) Aanpassen Europese regelgeving zodat verwerkte mest (mineralenconcentraat) gevaloriseerd kan worden en als grondstof waarde kan krijgen (bv als kunstmestvervanger)	EZ, lenM, VNO-NCW, LTO	2016-2018
<p>prioriteit: Gewasbeschermingsmiddelen</p> <p><i>In circa de helft van de meetpunten in kleine oppervlaktewateren komen overschrijdingen van de normen voor, zeker in gebieden met veel glastuinbouw. Voor drinkwater geldt dat in 80% van de oppervlaktewaterwinningen de norm voor een of meer gewasbeschermingsmiddelen worden overschreden. Voor grondwaterwinningen geldt dat ca. 50 winningen (ongeveer een kwart) een (dreigend) probleem kennen.</i></p>			
gb0	Uitvoeren tussenevaluatie van de Tweede nota Duurzame gewasbescherming: 'Gezonde Groei, Duurzame Oogst'	EZ + lenM	2018
gb1	Het Rijk gaat alvast samen met betrokken sectoren nadenken over aanvullende emissiereducerende maatregelen in het geval de tussendoelen in 2018 (het moment van de geplande tussenevaluatie) niet gehaald worden	lenM, EZ, Platform Duurzame Gewasbescherming, provincies	2016-2017
gb2	Uitvoeren regionale analyse van gewasbeschermingsmiddelenproblematiek in combinatie met de analyse voor nutriënten (zie mn2-4)	RBO's + lenM, provincies, waterschappen, Vewin, RWS, kennisinstututen	2016-2018

gb3	DAW aanpak uitrollen naar de grote groep agrarische ondernemers met behulp van extra ambassadeurs en voorbeeldboeren als extra stimulans, met aandacht voor zowel water als bodem, en gebruik makend van beschikbare tools, zoals de maatregelen uit de BOOT-lijst. Afrekenbare resultaten afspreken en deze monitoren in het BOOT (zie ook mn7)	LTO, agrariërs, waterschappen, provincies, lenM, EZ, Vewin, KAVB	2016-2021
gb4	Vermindering van erfafspoeling stimuleren door bewustwording bij boeren, geholpen door toepassing van de erf-emissiescan en stimuleren uitvoering geadviseerde maatregelen (voorbeeldproject DAW), (zie ook mn11)	LTO, agrariërs, waterschappen, KAVB	2016->
gb5	Uitvoeren onderzoek onder agrariërs naar prikkels voor beter naleefgedrag van regelgeving voor gewasbeschermingsmiddelen	UvW, Vewin, lenM, EZ, Nefyto, LTO, KAVB	2016
gb6	Meer aandacht voor preventie en advies bij de bevoegde gezagen, in aanvulling op de handhavingstaak	UvW, NVWA, waterschappen, LTO, KAVB	2016->
gb7	Onderzoeken hoe het gebruik van emissiereductieplannen kan worden versterkt, ook in relatie tot normoverschrijdingen in drinkwaterbronnen en grondwater	lenM, EZ, Nefyto, Ctgb	2017
gb9	Provincies waar nog geen programma voor beperken van emissies van gewasbeschermingsmiddelen loopt, onderzoeken of de aanpak met de sector en burgers (leren van elkaar) gevolgd kan worden, zoals bijvoorbeeld in 'Schoon Water Brabant'	Provincies, Vewin, drinkwaterbedrijven, waterschappen, LTO, lenM, Nefyto, KAVB	2017
gb10	Uitfaseren van het gebruik van glyfosaat bij vegetatiebeheer op kribben en langsdammen door regionale RWS diensten	RWS	2016 - 2017
gb11	Vergroten bewustwording bij agrariërs om de naleving van regelgeving te verbeteren; goede voorbeelden delen en zelfsturing versterken	LTO, UvW, EZ, lenM, KAVB	2016->
gb12	Optimaliseren van de handhaving bij agrarische bedrijven voor gewasbeschermingsmiddelen en mest door intensievere samenwerking en afstemming tussen NVWA en waterbeheerders	NVWA, waterschappen, RWS, Ctgb	2016->
gb13	Opnemen van voorschriften over beperking van het gebruik van mest en gewasbeschermingsmiddelen in nieuwe pachtovereenkomsten voor RWS-areaal	RWS	2017
gb14	Verbeteren van toezicht op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en mest op verpacht RWS-areaal in uiterwaarden	RWS	2017
gb15	Inzetten op versnellen toelatingsprocedure duurzame middelen (NL, EU)	EZ, lenM	2016->
gb16	Inzetten op naleefbare en eenduidige gebruiksvoorschriften	Ctgb, lenM, EZ, NVWA, UvW	2016->
gb17	Technische werkgroep driftreductie instellen die effectiviteit en haalbaarheid van 90% driftreductie onderzoekt	lenM, EZ	2016
gb18	Budget beschikbaar stellen om de bestrijdingsmiddelenatlas volwaardig te kunnen blijven onderhouden	lenM	2016
gb19	Indien gewenst, gebruik maken van goede voorbeeld Actie: 'Bezem door de Kast' (laagdrempelige inlevering van oude gewasbeschermingsmiddelen)	waterschappen, gemeenten	2017

prioriteit: Medicijnresten uit water (ketenaanpak)			
<i>Naar schatting wordt in Nederland per jaar minstens 140 ton geneesmiddelresten via de rioolwaterzuivering op het oppervlaktewater geloosd. Dit zijn biologisch actieve stoffen. In Nederland wordt de veilige concentratie in oppervlaktewater voor een aantal geneesmiddelen overschreden. Naar verwachting groeit het probleem van medicijnresten in water in de toekomst door vergrijzing en klimaatverandering. De bronaanpak blijft belangrijk in de aanpak van medicijnresten uit water, maar ook zuivering zal een onderdeel van de aanpak zijn</i>			
mc1	<i>Ontwikkeling & toelating:</i> inzetten op ontwikkeling van meer Groene Medicijnen die zorgen voor minder milieubelasting door o.a. een betere afbreekbaarheid in het milieu en/of andere toedieningsvormen, waar nodig en mogelijk	VIG , lenM	2016->
mc2	<i>Ontwikkeling & toelating:</i> in Europees verband werkt de farmaceutische industrie aan een holistisch managementsysteem voor milieurisico's van medicijn(rest)en, genaamd Eco Pharmaco Stewardship (EPS)	VIG	2016->
mc3	<i>Ontwikkeling & toelating:</i> uitwerken van een Nederlandse systematiek voor openbaarheid van milieugegevens, waarbij de ontwikkelingen van de Europese strategie gevolgd en indien relevant overgenomen worden	lenM, CBG, VWS (trekker ntb)	2017
mc4	<i>Ontwikkeling & toelating:</i> beter kwantificeren van emissies/belasting van oppervlaktewater en grondwater door (resten van) diergeneesmiddelen die via mest op het land komen	EZ , lenM, Fidin, CBG, UvW, LTO, Vewin, dierenartsen, provincies, veehouders	2016
mc5	<i>Voorschrijven & gebruik:</i> onderzoeken of koppels van meer/minder milieuschadelijke varianten van geneesmiddelen te maken zijn	lenM	2016
mc6	<i>Voorschrijven & gebruik:</i> preventie en stimuleren van passend gebruik	VWS , zorgpartijen, IVM	2016-2017
mc7	<i>Voorschrijven & gebruik:</i> voor de geneesmiddelen die een probleem vormen voor ecologie en drinkwater levert de watersector voldoende heldere gegevens over het waar, hoe en waarom van het probleem	lenM , VWS, UvW, Vewin, RIWA, RIVM, RWS, ziekenhuizen, IVM, NHG	2016->
mc8	<i>Voorschrijven & gebruik:</i> voor de geneesmiddelen die een probleem vormen voor ecologie en drinkwater zoekt de zorgsector i.s.m. met de watersector naar een handelingsperspectief (bv. plaszakken, lokale inzameling, apart afvoeren van zeer schadelijke middelen) of een minder milieubelastend middel met vergelijkbare werking voor te schrijven	lenM , zorgsector, VWS, IVM, UvW, Vewin, RIWA, RIVM, waterschappen	2016->
mc9	<i>Afval & zuivering:</i> lokale inzameling niet-gebruikte geneesmiddelen faciliteren en communiceren	gemeenten, KNMP, lenM, VWS	2016-2017
mc10	<i>Afval & zuivering:</i> mogelijkheden onderzoeken en uitwerken van de aanpak om medicijnresten (en mogelijk ook ander microverontreinigingen) op termijn uit afvalwater te verwijderen door vergaande zuivering	UvW , lenM, waterschappen	2016->
mc10a	<i>Afval & zuivering:</i> Onderzoeken op welke RWZI's het doelmatig is om geneesmiddelen te verwijderen. Daartoe wordt in beeld gebracht: 1) op welke rwzi's een aanvullende verwijdering van geneesmiddelen zinvol en effectief is, onder meer door middel van de hotspotanalyses (mc11). 2) wat de technologische mogelijkheden zijn voor het verwijderen van geneesmiddelen op de RWZI's en welke onderzoeken nodig zijn om een definitieve keuze te kunnen maken voor wat betreft de toe te passen technologie. 3) wat de kosten zijn voor het verwijderen van geneesmiddelen op de RWZI's, eventueel in verschillende scenario's	UvW , waterschappen	medio 2017

mc11	<i>Afval & zuivering</i> : uitvoeren hotspotanalyse medicijnresten uit RWZI lozingen. De hotspotanalyse beoogt inzicht te geven in welke RWZI's een substantiële bijdrage leveren aan de negatieve ecologische effecten in oppervlaktewater of van de oppervlaktewaterkwaliteit bij een innamepunt voor de drinkwatervoorziening	waterschappen, UvW	2016-begin 2017
mc12	<i>Afval & zuivering</i> : uitvoeren pilots met innovatieve verwijdering van geneesmiddelenresten uit afvalwater ('PACAS', 'Waterfabriek')	STOWA, UvW, RIWA, waterschappen, Vewin, RWS, lenM	2016->
mc13	<i>Effect</i> : beter inzicht verkrijgen in effecten van diergeneesmiddelen in het watermilieu	lenM, UvW, Vewin, EZ, RIVM, STOWA	2016-2017
mc14	<i>Communicatie</i> : ontwikkelen van een communicatief instrument om de keten van geneesmiddelen van bron tot milieu in beeld te brengen	lenM, VWS, IVM	2016-2017
mc15	<i>Communicatie</i> : bewustwording van het probleem communiceren naar het publiek (o.a. effecten voor drinkwaterproductie) en mogelijk handelingsperspectief bieden (o.a. verspilling, goed gebruik, inzameling)	UvW, Vewin, VIG, VWS, IVM, VNG	2017
mc16	<i>Internationaal</i> : leren van andere landen (zuiveringstechnieken medicijnresten, financiering)	lenM, UvW, STOWA	2016
mc17	<i>Internationaal</i> : Beïnvloeden Europese strategie ter vermindering van geneesmiddelen in milieu. Ook in rivierencommissies en andere internationale gremia aandringen op beschikbaarheid van milieugegevens, bronaanpak en zuivering	lenM, Vewin, UvW	2016-2017
Grote wateren			
<i>Dijken en dammen, inpoldering, peilbeheer en vaargeulverruiming houden Nederland veilig, leefbaar en economisch vitaal. Keerzijde is dat deze ingrepen de grote wateren sterk veranderden. Dat kan leiden tot zuurstofloosheid, hogere troebelheid en erosie van oevers en zandplaten. Inrichting van de grote wateren is onderwerp van het KRW-programma. Grote systeemingrepen worden niet gezien als een Europese verplichting, maar hier ligt wel een opgave omdat de problematiek van de grote wateren het bereiken van de KRW- en Natura2000 doelen op termijn belemmert. Dat heeft ook zijn weerslag op het economisch gebruik.</i>			
gw1	Realisatie van proefprojecten in grote wateren, zoals de Marker Wadden, zandsuppleties in de Oosterschelde en kleirijperij in de Eems-Dollard. Partijen monitoren en evalueren die proeven	RWS, natuurorganisaties, provincies, gemeenten, EZ, lenM	2016-2020
gw2	Opschalen en uitrollen van proefprojecten, kijken welke belangen er spelen en bezien hoe die belangen bij financiering kunnen worden betrokken en nagaan hoe de problematiek en inrichting van grote wateren (KRW, Natura2000) gekoppeld kan worden aan de agenda's voor gebiedsontwikkeling	RWS, provincies, lenM, EZ, gemeenten	2016-2017
gw3	Rijk en regio werken in het programma Grevelingen-Volkerak Zoommeer financieringsconstructies uit voor een gefaseerde uitvoering van de ontwerp-rijksstructuurvisie Grevelingen Volkerak-Zoommeer in samenhang met de Bestuursvereenkomst zoetwatermaatregelen Zuidwestelijke Delta (vanwege de randvoorwaarde 'eerst het zoet dan het zout')	lenM, RWS, provincies, waterschappen, gemeenten	2016-2018
gw5	IJsselmeer: realisatie 'Vismigratierivier Afsluitdijk'	RWS, lenM, provincies NH, Fr	2016->

gw6	Eems-Dollard: uitvoeren onderzoek door RWS naar innovatieve bagger- en stortstrategie	lenM, RWS, provincie Gr, Niedersachsen	2017
gw10	Waddenzee: uitvoeren onderzoek door RWS naar innovatieve bagger- en stortstrategie	RWS	2017
Bescherming bronnen voor drinkwater <i>Voor het terugdringen van emissies naar grond- en oppervlaktewaterwinningen voor de drinkwatervoorziening zijn soms specifieke maatregelen nodig. Deze worden zoveel mogelijk meegenomen in de eerder genoemde prioriteiten. Onderstaande acties zijn veelal gericht op de prioriteiten nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en medicijnresten maar gelden ook voor opkomende stoffen</i>			
dw0	Actualiseren gebiedsdossiers en uitvoeringsprogramma's op basis van het vernieuwde protocol 'Gebiedsdossiers voor drinkwaterwinningen'	provincies, RWS, drinkwaterbedrijven, waterschappen, gemeenten, RBO's	2017-2019
dw1	Verbeteren kwaliteit van gebiedsdossiers en effectueren uitvoeringsprogramma's, die daaruit voortvloeien	provincies, RBO's, lenM, RWS, drinkwaterbedrijven	2018-2019
dw2	Onderzoeken waar er mogelijkheden zijn om robuuste gebieden met functiecombinaties te creëren (drinkwaterwinning, natuur en andere maatschappelijke functies)	provincies, drinkwaterbedrijven, waterschappen	2016-2018
dw3	Inventariseren van opkomende (industriële) stoffen en ontwikkelen meetstrategie	lenM, UvW, STOWA, IPO, Vewin, Riwa	2016-2017
dw4	Evalueren van de systematiek van vergunningverlening bij opkomende stoffen	lenM, RWS, Vewin, Riwa, VEMW, UvW, VNCI	2016-2017
dw5	Opstellen handreiking zorgplicht drinkwatervoorziening en inbrengen in implementatietraject Omgevingswet	Vewin, lenM	2016-2017
dw6	Uitvoeren verkenning betere benutting instrumentarium grondwaterbescherming	lenM, Vewin, IPO, waterschappen	2017
dw7	Evalueren van de signaleringswaarde voor overige antropogene stoffen	lenM, Vewin	2016-2017
dw8	Onderzoek naar het voorkómen van verzilting van innamepunten voor de drinkwatervoorziening en industriewatervoorziening	RWS, Vewin	2016-2017
dw9	Verduidelijken van het belang van de Rijn, Maas en overige oppervlaktewateren voor de drinkwatervoorziening	lenM, Vewin, Riwa, ILT, RIVM, KWR, UvW	2016
dw10	Ontwikkelen van een uniforme aanpak voor opzetten van risico-gebaseerde monitoringsstrategie voor drinkwater	Vewin, lenM, ILT, RIVM	2016-2018
dw11	Ontwikkelen en implementeren van tools voor invulling van het aspect drinkwaterfunctie van een gezonde bodem	Vewin	2017
dw12	Activeren en ondersteunen grondgebruikers rond winningen bij de realisatie van een gezonde bodem voor het aspect drinkwater	drinkwaterbedrijven	2017
dw13	Aan Groene Tafel Drinkwaterwinning werken waterbedrijven en natuurorganisatie aan robuuste natuurgebieden en waterwingebieden, die schoon en voldoende drinkwater kunnen leveren	natuurorganisaties, drinkwaterbedrijven	2016->

Kennisimpuls			
<i>De kennisinstellingen Deltares, KWR, Alterra en RIVM (afgestemd met PBL, STOWA en WVL) versterken de samenwerking met een overeenkomst en verbinden kennis over chemisch schoon en ecologisch gezond water. Een gezamenlijke kennisbasis is een belangrijk element in de Delta-aanpak en was één van de succesfactoren van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL)</i>			
k1	<i>Eenduidige kennis en feitenbasis:</i> Kennisinstellingen verbinden en ontsluiten regionale en nationale data, modellen en state-of-the-art analyses, ten behoeve van de regionale en nationale stakeholders	kennisinstellingen, regio en Rijk	2016-2017
k2	<i>Transparante Analyse toestand:</i> De kennisinstellingen bieden op het gewenste regionaal niveau inzicht in de (grond)waterkwaliteit op basis van beschikbare KRW-monitoringresultaten en aanvullende beschikbare gegevens. De instellingen ontwikkelen tools om deze analyse goed en efficiënt uit te voeren en de resultaten (op voor bestuurders aansprekende wijze) te presenteren (zie ook mn2-3)	RBO's, kennisinstellingen, waterschappen, provincies, IenM, EZ	2016-2017
k3	<i>Bronnenanalyse:</i> De kennisinstellingen ondersteunen de regionale analyses (zie mn2-3) en bieden inzicht in de oorzaken van de belasting van de wateren met bronanalyses op regionaal niveau, met uitsplitsing naar welke emissies met bronaanpak beïnvloedbaar zijn. De resultaten zijn direct bruikbaar voor het evalueren van de waterkwaliteit, de haalbaarheid van KRW-doelen en het uitvoeren van scenario-analyses	RBO's, kennisinstellingen, waterschappen, provincies en	2016-2017
k4	<i>Waterbewustzijn:</i> Kennisinstellingen ondersteunen het vergroten van het waterbewustzijn door het ontsluiten van beschikbare kennis naar burgers en betrokken sectoren via open, ruimtelijk specifieke en interactieve tools (apps) en via de inzet van sensoren	kennisinstellingen	2017
k5	<i>Innovatieve mitigatiepaden:</i> Kennisinstellingen ondersteunen onderbouwde keuzes ten aanzien van de mogelijke maatregelen (welke, waar & wanneer) met scenario's tot 2027 en verder, voor een efficiënt economisch en maatschappelijk gebruik van water	kennisinstellingen	2018
k6	<i>Kwantificeren van de waarde van water:</i> Kennisinstellingen duiden de afhankelijkheid van een goede waterkwaliteit voor sectoren vanuit de economische en maatschappelijke waarde, en dragen zo bij aan het versterken van de relatie met relevante sectoren buiten het waterdomein	kennisinstellingen	2017->
k7	<i>Slimme regionale aanpak en ketenbenadering</i> Kennisinstellingen stimuleren cross-sectoraal leren over effectieve maatregelen tussen sectoren en regio's en binnen productieketens, inclusief best practices/demosites	kennisinstellingen	2017->
k8	<i>Vormgeven QeauΔ:</i> Kennisinstellingen zetten in samenspraak met partners en met gebruik van daarvoor beschikbare fondsen een internationaal aansprekend en nationaal verbindend kennisprogramma (QeauΔ) op ter bevordering van efficiënt gebruik van water en bevordering van een goede waterkwaliteit	kennisinstellingen, overige partners	2017

Stroomgebiedbeheerplannen			
<i>Dit zijn de nationale uitvoeringsplannen voor de Europese Kaderrichtlijn Water, waarin de toestand, doelen en maatregelen ter verbetering van de toestand van waterlichamen en grondwaterlichamen in de vier stroomgebieden van Nederland elke 6 jaar worden vastgelegd.</i>			
sb1	Opstellen uitvoeringsprogramma voor periode 2021-2027 (SGBP3), voorafgegaan door uitvoeren watersysteemanalyses ter onderbouwing doelen en maatregelen	RBO's + lenM + EZ, RWS, waterschappen, provincies, gemeenten	2020
sb2	Uitvoeren detailanalyse van de KRW-beoordeling op het niveau van waterlichamen per kwaliteitselement met behulp van gegevens en tool van Informatiehuis Water (naar voorbeeld van Provincie Overijssel)	RBO's, provincies, Informatiehuis Water	2016-2017
sb3	Implementeren en uitvoeren KRW maatregelen (SGBP2)	lenM, waterschappen, RWS, provincies, gemeenten	2016-2021
Deltaprogramma Zoetwater			
<i>In zes zoetwaterregio's en het hoofdwatersysteem lopen uitvoeringsprogramma's met concrete maatregelen voor de zoetwatervoorziening, uitwerkingen voor waterbeschikbaarheid en kennisontwikkeling</i>			
dp2	Natuurorganisaties gaan met provincies in gesprek over de voortgang van het bestrijden van verdroging in natuurgebieden	natuurorganisaties, provincies, zoetwaterregio's, EZ	2016-2018
dp5	Uitvoering Deltaplan Zoetwater en Waterbeschikbaarheid West-Nederland	zoetwaterregio West-NL	2016-2021
dp6	Uitvoering Deltaplan Zoetwater en Waterbeschikbaarheid IJsselmeergebied	zoetwaterregio IJsselmeergebied	2016-2021
dp7	Uitvoering Deltaplan Zoetwater en Waterbeschikbaarheid Hoge Zandgronden Oost	zoetwaterregio ZON	2016-2021
dp7a	Uitvoering Deltaplan Zoetwater en Waterbeschikbaarheid Hoge Zandgronden Zuid	zoetwaterregio DHZ	2016-2021
dp8	Uitvoering Deltaplan Zoetwater en Waterbeschikbaarheid Zuidwestelijke Delta	zoetwaterregio zuidwestelijke delta	2016-2021
dp9	Uitvoering Deltaplan zoetwater en Waterbeschikbaarheid Rivierengebied	zoetwaterregio Rivierengebied	2016-2021
dp10	Uitvoering Deltaplan Zoetwater en Waterbeschikbaarheid Hoofdwatersysteem	RWS	2016-2021
dp11	Joint factfinding met partijen over de Permanente Oostelijke Aanvoer (POA)	zoetwaterregio West-NL, natuurorganisaties	2016-2021
Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer (DAW)			
<i>Het DAW is een initiatief van LTO onder regie van Bestuurlijk Overleg Open Teelten (BOOT) en beoogt de waterkwaliteit en bodemkwaliteit te verbeteren in gebiedsprojecten in samenwerking tussen landbouwsector en waterbeheer. De acties vallen ook onder de prioriteiten mest en gewasbeschermingsmiddelen, maar staan hier bij elkaar en herhaald vanwege de herkenbaarheid</i>			
mn7	DAW aanpak uitrollen naar de grote groep agrarische ondernemers met behulp van extra ambassadeurs en voorbeeldboeren als extra stimulans, met aandacht voor zowel water als bodem, en gebruik makend van beschikbare tools, zoals de maatregelen uit de BOOT-lijst. Afrekenbare resultaten afspreken en deze monitoren in het BOOT	LTO, agrariërs, waterschappen, provincies, lenM, EZ, Vewin, KAVB	2016-2021

mn7a	Nadrukkelijker RBO's en andere bestaande overlegtafels (zoals in Rijn-West) benutten om alle relevante partijen beter bij DAW te betrekken	RBO's, LTO, KAVB, waterschappen	2016-2017
mn10	In beeld brengen van knelpunten en mogelijkheden voor versnelling van de inzet van POP3 subsidiegelden, ook voor integrale projecten. Hierbij wordt de landbouwsector betrokken.	provincies, RVO, LTO waterschappen, RBO's, KAVB	2016-2020
mn11	Vermindering van erfafspoeling stimuleren door bewustwording bij boeren, geholpen door toepassing van de erf-emissiescan en stimuleren uitvoering geadviseerde maatregelen (voorbeeldproject DAW)	LTO, KAVB, agrariërs, waterschappen	2016->
Microplastics <i>In de Kaderrichtlijn Mariene strategie is één van de aandachtspunten en kwaliteitselement het voorkomen van microplastics. Voor dit onderwerp moeten nationale maatregelen voor een ketenaanpak van de belangrijkste secundaire bronnen van microplastics uitgewerkt worden. Ook loopt de ontwikkeling van analysemethodieken en onderzoek naar bronnen, routes en effecten.</i>			
mp1	Nationaal vervolgstappen formuleren op basis van een analyse naar maatregelen voor de bronnen autobanden, verf en schurende reinigingsmiddelen.	lenM, RWS, sectoren, ngo's, UvW, onderzoeksinstituten	2017
mp2	Inzetten op OSPAR-maatregelen voor ketenaanpak primaire en secundaire bronnen van microplastics, waaronder kleding, verf, schurende reinigingsmiddelen, kunstgras sportvelden en pellets	lenM, RWS, sectoren, ngo's, UvW, RIVM, onderzoeksinstituten	2017->
mp3	Inzetten op Europees maatregelenpakket dat de emissies van microplastics naar het water vermindert.	lenM	2018
mp4	Inzetten op (EU) standaarden voor meetmethoden voor monitoring (micro) plastics in oppervlaktewater en voor puntlozingen; tevens emissieroutes naar oppervlaktewater in kaart brengen	lenM	2019
mp5	Uitwerken monitoringsstrategie microplastics in oppervlaktewater	lenM	2019
mp6	Onderzoek naar gedrag microplastics op de rwzi	STOWA	2016
mp7	Onderzoek naar effecten van microplastics op het aquatisch ecosysteem	lenM	2019
mp8	Uitvoeren praktijkproeven om plastic zwerfvuil uit rivieren te verwijderen met 'plastic-free bubble barrier' en 'vangarmen Nieuwe Waterweg'	RWS, Havenbedrijf Rotterdam	2017 - 2018
mp10	Verkennen mogelijkheden structurele inzameling zwerfvuil bij kunstwerken	RWS	2017
Duurzame financiering waterbeheer <i>In het project Toekomstbestendige, duurzame financiering wordt met BAW partners verkend hoe op langere termijn principes als 'gebruiker, vervuiler, veroorzaker, belanghebbende betaalt' beter toegepast kunnen worden in de financiering van het waterbeheer</i>			
df1	Verkenning van de mogelijkheden voor duurzame financiering van het waterbeheer met meer focus op de vervuiler/gebruiker betaalt en stimuleren goed gedrag	lenM, BAW partners	2016-2017

Circulaire economie			
<i>Op vele fronten wordt aan initiatieven gewerkt voor het sluiten van stofkringlopen, zoals van afval weer grondstoffen maken. Dit komt ondermeer aan bod onder de prioriteit mest.</i>			
wk7	Bijdragen aan de ontwikkeling van een duurzamere, circulaire economie door middel van innovaties en verbreden naar een ketenaanpak met partijen om diffuse belasting van water terug te dringen	VNO-NCW, VEMW, LTO, VNCI	2016->
wk8	Bijdragen verduurzaming agro keten (duurzame landbouwsystemen)	VNO-NCW, VEMW, LTO	2016->
Waterkwaliteit breed			
<i>Naast de bestuurlijke prioriteiten en lopende beleidstrajecten spannen partners zich in om de waterkwaliteit in brede zin te verbeteren met onderstaande acties</i>			
wk1	<i>Regelgeving:</i> Nader bespreken welk wettelijk instrumentarium ingezet of aangevuld kan/moet worden bij aanpak waterkwaliteitsproblemen door waterschappen en provincies in de regio (n.a.v. Studie 'Zover het eigen instrumentarium reikt, een onderzoek naar de positie van de provincie Noord-Brabant en de Noordbrabantse waterschappen bij de realisatie van Kaderrichtlijn Water doelstellingen, met bijzondere aandacht voor de Omgevingswet'; Freriks et al, 2016)	RBO Maas, RBO's, lenM, EZ, provincies, waterschappen, UvW	2016-2017
wk6	<i>Beleid:</i> Evalueren van lopende afspraken en verkenning van het opnemen van waterkwaliteit in waterakkoorden (of uitbreiden) en deze afspraken monitoren en evalueren in de RBO's	RWS, RBO's, waterschappen, provincies, drinkwaterbedrijven	2016-2017
wk11	<i>Bronaanpak:</i> Terugbrengen van afvalwaterlozingen afkomstig van boordtoiletten, bijvoorbeeld door introductie van zuiveringstechnieken.	Waterrecreatie Nederland, lenM	2016->
wk12	<i>Bronaanpak:</i> Uitvoeren van het programma End-of-life boten, om nu en in de nabije toekomst milieu-, natuur- en economische schade te voorkomen	Waterrecreatie Nederland	2016->
wk13	Ontwikkelen van een Duurzaamheidsagenda Waterrecreatie van industrie, gebruikers en overheid	Waterrecreatie Nederland	2016-2017
wk5	<i>Vergunningverlening:</i> Screening van de vergunningen voor het lozen van industrieel afvalwater op rijkswateren (actueel, volledig, adequaat)	RWS, VNCI	2017
wk15	<i>Handhaving:</i> Inventariseren in het kader van de Omgevingswet welke handhavende activiteiten nodig zijn voor de verbetering van de waterkwaliteit bij onder meer vergunningverlening en welke actoren hierbij betrokken zijn	IPO, provincies, waterschappen	2016->
wk2	<i>Communicatie:</i> Stimuleren publieke bewustwording van belang voor goede waterkwaliteit	natuurorganisaties	2016-2017
wk4	<i>Communicatie:</i> Burgers en bedrijven informeren over de waterkwaliteit in het algemeen en handelingsperspectief voor waterkwaliteitsverbetering bieden (oa via Ons Water; particuliere plastic inzamelingsacties zoals PlasticWhale.org)	Waterrecreatie Nederland, gemeenten, waterschappen	2017
wk14	<i>Communicatie</i> richting de gebruiker/burger en ondersteunen van best practices en maatschappelijke initiatieven van gebruikers en ondernemers om het water schoner te maken (Thema's zijn bijvoorbeeld: 1) vismigratie wegens aaibaarheid en begrip; 2) schoon water maakt ook waterrecreatie mogelijk)	Waterrecreatie Nederland, RBO Rijn-West	2017

Afkortingen partijen

BAW	Bestuursakkoord Water
BOOT	Bestuurlijk Overleg Open Teelten
CBG	College ter Beoordeling van Geneesmiddelen
Ctgb	College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden
EZ	Ministerie van Economische Zaken
Fidin	Fabrikanten, Importeurs Diergeneesmiddelen Nederland
IenM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IHW	Informatie Huis Water
ILT	Inspectie Leefomgeving en Transport
IPO	Interprovinciaal Overleg
IVM	Instituut voor Verantwoord Medicijngebruik
KAVB	Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur
KNMP	Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie
LTO	Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland
ngo's	niet-gouvernementele organisaties
NHG	Nederlands Huisartsen Genootschap
NVWA	Nederlandse Voedsel- en Waterautoriteit
RBO	Regionaal Bestuurlijk Overleg
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RIWA	Vereniging van Rivierwaterbedrijven
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RWS	Rijkswaterstaat
STOWA	Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer
UvW	Unie van Waterschappen
VEMW	Vereniging voor Energie, Milieu en Water
Vewin	Vereniging van drinkwaterbedrijven in Nederland
VIG	Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen (vh Nefarma)
VNCI	Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VNO-NCW	Ondernemersorganisatie VNO-NCW
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport